

VZNIK MĚSTSKÉ CIVILIZACE. CHALKOLIT NA PŘEDNÍM VÝCHODĚ A V EGYPTĚ

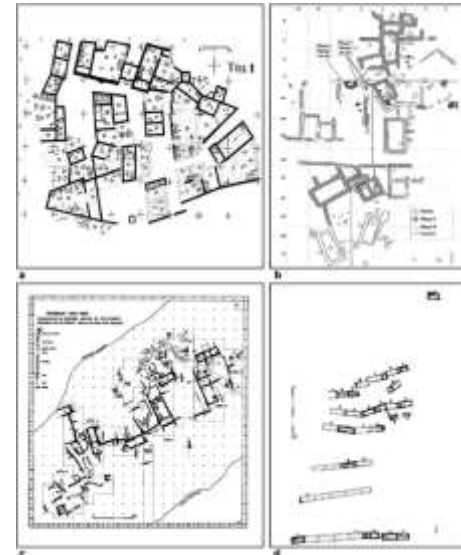
Petra Mariková Vlčková

Kultura starověkého Předního východu a Egypta KLB_105

2022-03-22

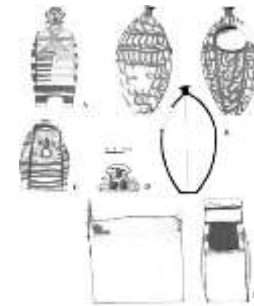
CHALKOLIT

- **Datace:**
 - ▣ Jižní Levanta: 4700/4500-3700/3600 cal BC
 - ▣ Problémy: počáteční a závěrečná fáze
- = doba zásadních změn socio-politického uspořádání společnosti, řemesel a jejich specializaci a subsistenčních strategií a ekonomiky = rozrod populace
- Termín: 1931-1932 Albright; výzkumy na Teleilat Ghassulu
- Chronologické členění: ghassulian, beerševská chalkolitická kultura, ubaidská tradice (S, J) a další lokální skupiny
 - ▣ Radiokarbonová data: raný (48/4700-4500 cal BC), střední (rozvinutý, 4500-39/3800 cal BC) a mladší (3700-3500 cal BC) chalkolit
- Podoba společnosti? Thomas E. Levy: chiefdoms
- Lokality: Teleilat Ghassul, Shiqmim, Nahal Qanah, Nahal Mishmar, En Gedi apod.

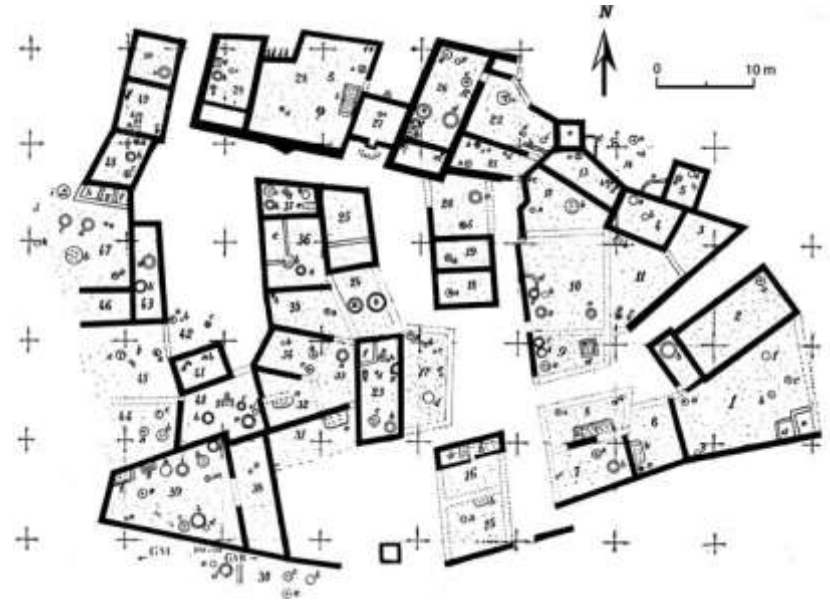
CHALKOLIT V JIŽNÍ LEVANTĚ

- Regionalizace vývoje: specifické kulturní projevy (sídliště“ tzv. široké domy, podzemní domy; keramika: máselnice, picí rohy apod.)
- Zdroje mědi: Wádí Feinán, Timna. Doklady zpracování: oblast Beerševy (Abú Matar)
- Členění: ghassulian, beerševská chalk. kultura
- Rituální chování:
 - ▣ Hromadný nález z jeskyně Nahal Mišmar
 - ▣ Chrámy a svatyně: En Gedi, Teleilat Ghassul, Gilat
- Pohřbívání: ve vesnicích; sekundární: pohřební jeskyně, domy mrtvých, ossária apod.
 - ▣ Bohaté pohřební výbavy

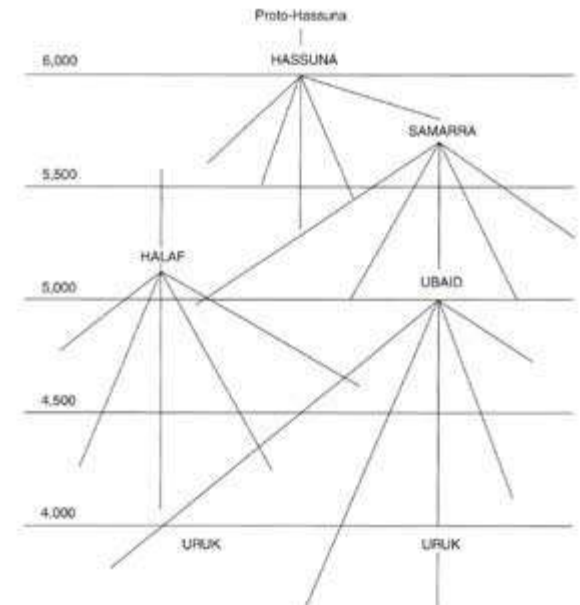
TELEILAT GHASSUL

- SV pobřeží Mrtvého moře, Jordánsko
- Chápána jako typická lokalita X výjimečné znaky: malby, typická keramika: máselnice, picí rohy X jinde jen výjimečně
- 1929: pontifikální biblický institut v Římě
- Nejvíce odkryté chalk. architektury, mimo Negev

CHALKOLIT V MEZOPOTÁMII

- Období „mezi“: pozdní 6. a celé 5. tisíciletí
- Tradiční kulturní schéma: Hassuna – Samarra – Halaf – **Ubaid** – **Uruk**
 - HUT
- Základní členění:
 - Starší chalkolit: Ubaid, pozdní 6., 5. tisíciletí
 - Mladší chalkolit: Uruk, 4. tisíciletí
- Chronologické členění:
 - Starší: Ubaid 1
 - Střední: Ubaid 2
 - Mladší: Ubaid 3-4
 - Pozdní: Uruk
 - Kolaps urucké civilizace a formování světa nastupující doby bronzové

UBAID V MEZOPOTÁMII

- Eponymní lokalita: Tell el-Ubaid (J Irák)
- Identifikace: Leonard Wooley 1923-24 na základě keramiky
- Datace: pozdní 6. a 5. tisíciletí, cca 5500-4000 BC, cca 7500/7000-5800 BP
- Tradiční členění: 6 stupňů podle vývoje keramiky:
 - ▣ Ubaid 0 / Tell Oueilli
 - ▣ Ubaid 1 / Eridu (starší chalkolit)
 - ▣ Ubaid 2 / Hádží-muhammad (střední chalkolit)
 - ▣ Ubaid 3: raný Ubaid
 - ▣ Ubaid 4: mladý Ubaid (mladší chalkolit)
 - ▣ Ubaid 5: pozdní Ubaid
- Nejstarší strukturované osídlení J Mezopotámie: vznik strukturované sítě měst
- Expanze: c. 5300-5200 BC: JZ Irán – S Sýrie – JV Anatolie
 - ▣ Důvody: různé
- Hlavní lokality: Tell el-Oeulli, Tell Abada, Tell el-Ubaid, Eridu, Susa, Ur, Uruk, Tepe Gawra, Arpachiyah, Girsu, Tell Ukajr

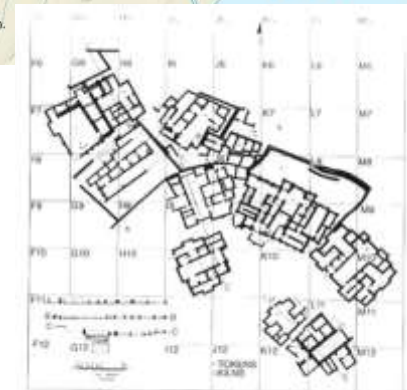
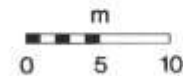
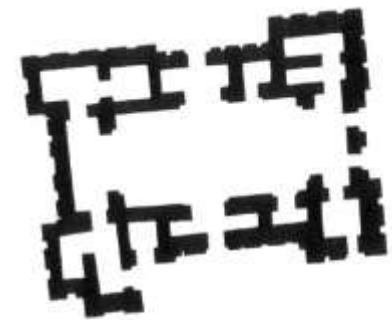

Figure 3.22 Plan of the level II settlement at Tell Abada showing large houses (rightly included early Ubaid 3)
From Jansz 1988, p. 2, fig. 13

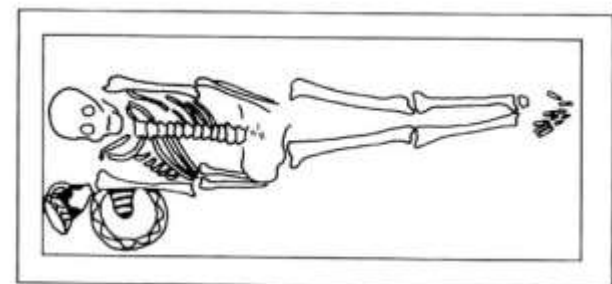
- Zrození administrativy:
 - ▣ hliněné žetony (tokens): od neolitu
 - ▣ kruhová pečetítka: znak vlastnictví?
- Umění: sošky
 - ▣ Monumentální architektury (chrámy a zikkuraty, paláce, hradby): slouží k popsání světa a místa člověka v něm: odůvodnění nerovnosti
- Pohřební zvyklosti: idealizované ztvárnění sociálních vazeb a ideologie

9.7. Měsíční a letní úhrady soubor souborů (after Aron 1982:226, 133, 118, 125, 136, 139)

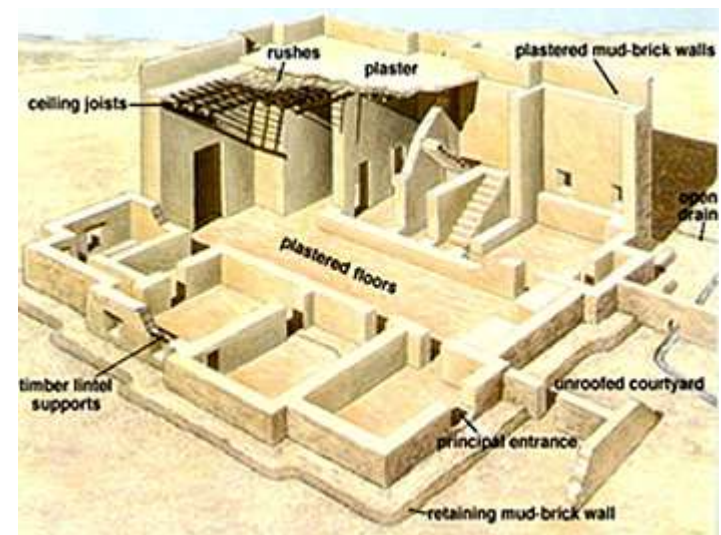

5.3. Temple from Eridu (after Safar et al. 1981:fig. 39, Temple VII)

TELL EL-UBAID

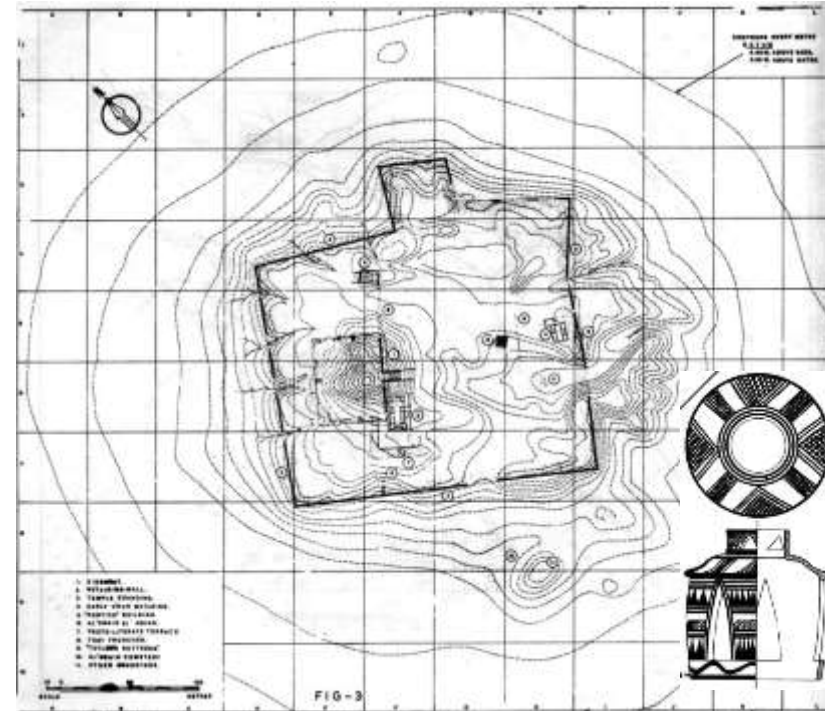
- Z od starověkého Uru, J Mesopotámie
- Výzkum: Henry Hall (1919, BM), C. Leonard Wooley (1923-24), Seton Lloyd (1937), Oriental Institute of the University of Chicago
- Osídlení: především Ubaid (vrchol kolem 4100 BC), raně dynastické období
- Tzv. ubaidská dům: přízemní s přístupnou střechou; centrální chodba a boční místnosti s přesně určenými funkcemi

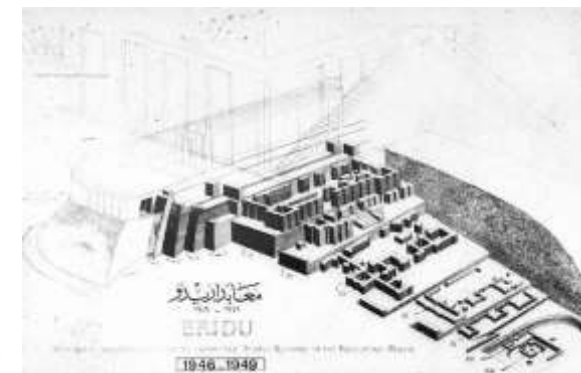
Tzv. Ubaidský dům

ERIDU

- Tell Abu Shahrain, 12 km JZ od Uru
- Výzkum: kolem WWII: Seton Lloyd, Fuad Safar a irácká správa památek
- Počátek: proto-Ubaid
- proto-urbánní centrum: jedno z nejstarších měst na světě
- Chránová architektura: bůh Enki: centrum města:
 - 10 fází chrámů
 - Nejstarší: jednoduchá MB svatyně
 - 10. fáze: na velké platformě, trojprostorová dispozice s místnostmi přístupnými z centrální chodby
- Rozsáhlé pohřebiště:
 - Cca 1000 pohřbů X 200 prozkoumaných
 - Výbava: keramika, nástroje, sošky

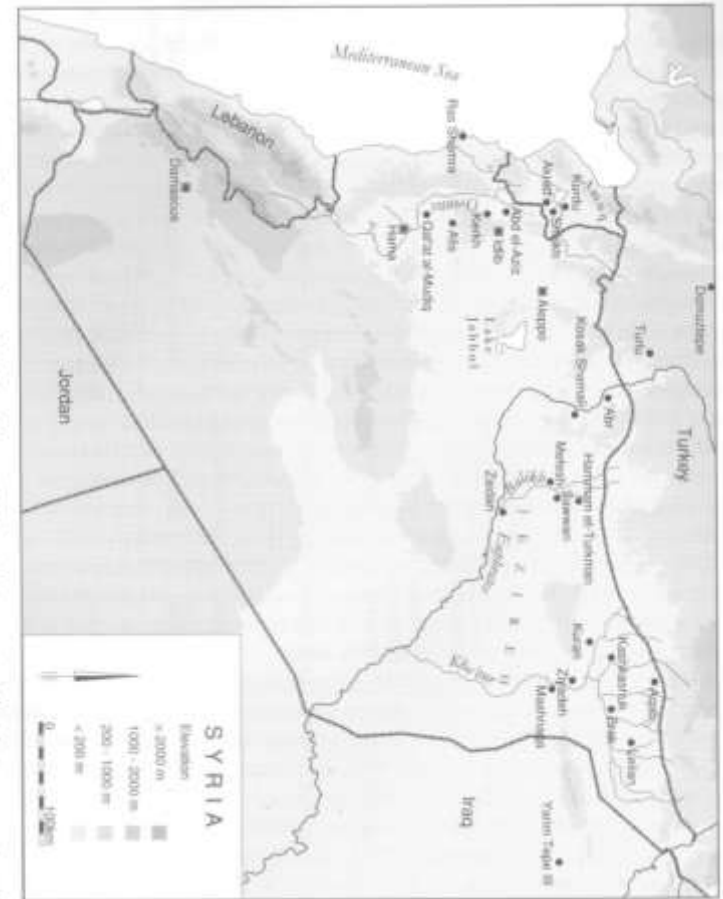
1.1 Skupina domů Eridu (foto Seton a Fuad) 1949, fig. 10, (Doplnění VED)

UBAID V SEVERNÍ LEVANTĚ

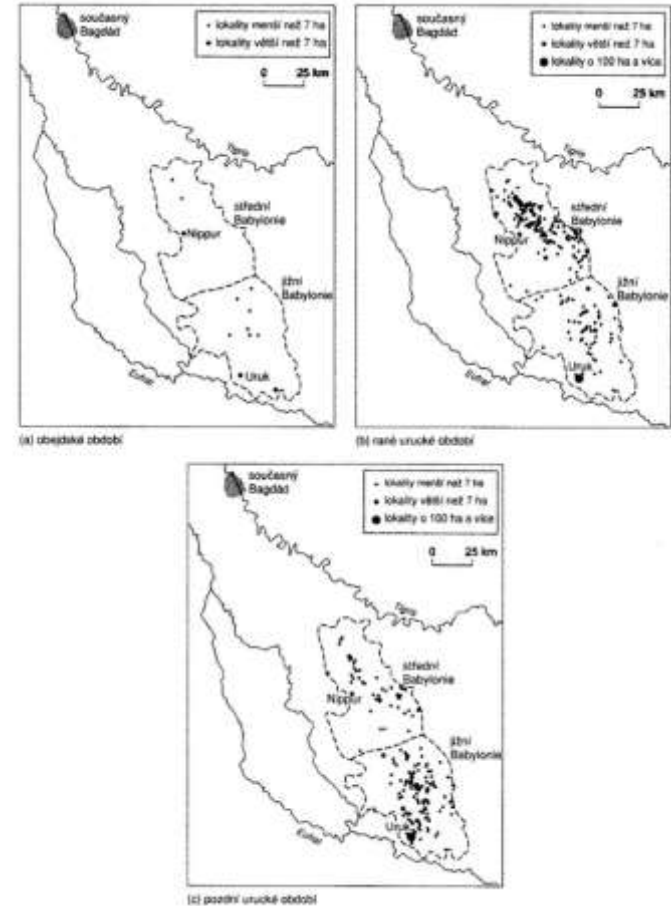
- Raně chalkolitické období: přechod od venkovského rozptýleného osídlení ke komplexním městským celkům – během 5. tisíciletí X archeologicky málo známé
- Sýrie: do Ubaidského kulturního komplexu: závěr 6. tisíciletí
 - Existence přechodného horizontu Halaf-Ubaid
- Změny: materiální kultura (nové typy malované i nezdobené keramiky), společenský život, architektura (mizí tholoi)
- Osídlení: povodí Eufratu až po pobřeží Středozemního moře
- Struktura osídlení: pravidelné vzdálenosti cca 10-20 km; menší sídla (do 1 ha)
- Pohřebiště: pohřby v rámci sídlišť X existují i vlastní pohřebiště

Fig. 5.1 Syria in the late sixth and fifth millennia BC, with the main Ubaid sites mentioned in the text.

URUK V MEZOPOTÁMIÍ

- c. 4000-3100 BC = **protohistorická fáze chalkolitického období** s přechodem do rané doby bronzové = objevení se městské společnosti v jižní Mezopotámii: středobod této civilizace X archeologická znalost regionu je nedostatečná
 - Důvody: ? Ekologická pestrost
- Projev celospolečenské změny: hierarchizace struktury osídlení – „**MĚSTSKÁ REVOLUCE**“
 - V čele společnosti „**kněz-král**“
- **Ekonomika: rozsáhlý redistribuční systém = CHRÁMOVÉ HOSPODÁŘSTVÍ**
 - Vzájemně propojený systém městských center, především v jižní Mezopotámii: ve střední a jižní Babylonii

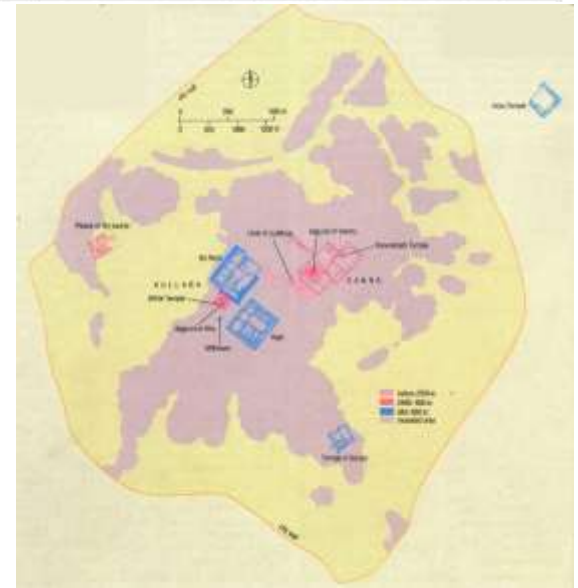
- Závěrečná fáze: objevení se **klínového písma** (Uruk, 34.-32. stol. BC): tzv. prvotní klínové písmo
 - ▣ Pečetní válečky
 - ▣ Súsy: tzv. buly se žetony
 - ▣ Číselné tabulky
- Keramika: hrubá, nezdobená, masová produkce: formy, hrnčířský kruh
 - ▣ Tzv. misky se zkoseným okrajem
- Specializace řemesel
- Umění: vyjádření smyslu života – tzv. urucká váza

URUK, Warka

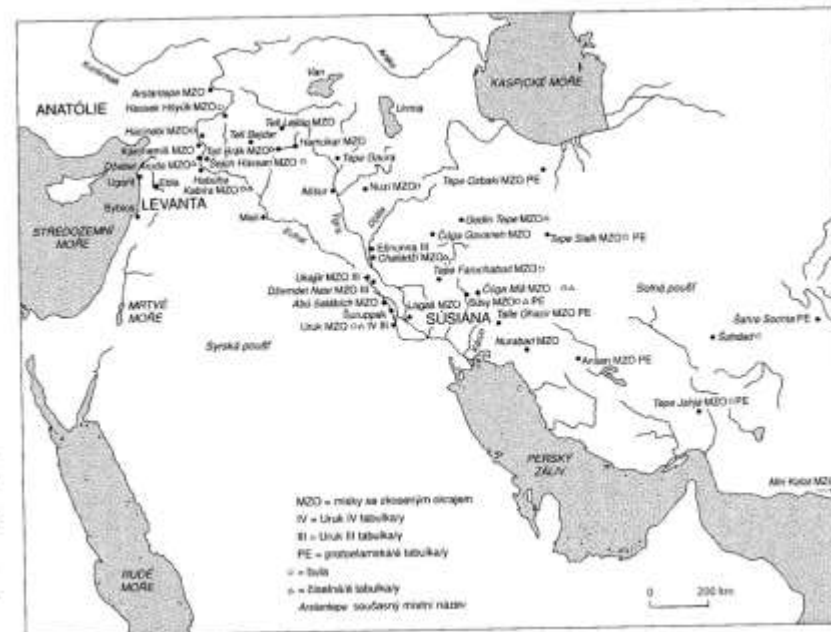
- Nejvýznamnější z raných měst: jediné známé centrum v jádrové oblasti J Mezopotámie
 - ▣ 3 hlavní telly: Eanna, Kullab a Irigal
- Výzkum: Německá orientální společnost (39 sezón); od 2001: DAIK: geofyzika, vrtvy, DPZ
- 2 hlavní archeologicky prozkoumaná místa:
 - ▣ Eanna, okrsek bohyně Inanny
 - ▣ Kullab, okrsek boha Ana
- Chronologická sekvence: 18 hlavních fází od 6. tisíciletí (XVIII: 5300-4575 cal BC)
- Obrovský nárůst osídlení plochy: od cca 70 ha po 210 ha (100 ha Uruk samotný, min. 5.5 km²): kolem 2900 BC: 50-80 000 obyvatel

Pozdní Uruk IV, ca. 3200-3000 BC

URUCKÁ EXPANZE

- Urucká hmotná kultura mimo J Mezopotámii: interpretace?
 - ▣ Kolonizace? Zábor území?
 - ▣ Doklad existence obchodních kolonií mezopotámských obchodníků?
 - ▣ Přijmutí urucké kultury místními elitami?
- Expanze: kolem poloviny 4. tisíciletí BC: přechod střední / pozdní Uruk
- Intruzivní urucká sídliště v S Masopotámii: různé typy: drobné obchodní stanice (nejmenší, nejstarší, bezprostřední okolí staršího a původního chalkolitického centra: okolí Kueltepe, Balích – Hammam et-Turkman, horní Chábúr: Tell Brak, Hamoukar) - obchodní stanice převezmou původní centrum (pozdní Uruk, Karchemiš, Ninive, Tell Hamoukar, Tell Brak) – do té doby neosídlené oblasti (horní Eufrat, Habuba Kabira)
- Súsiana: JZ Írán. Centrum: Súsy

URUK V SEVERNÍ LEVANTĚ

- Počátek 4. tisíciletí: nízká úroveň centralizace moci v menších střediscích: po ustoupení Ubaidu – tzv. pozdně chalkolitické skupiny
- Množství uruckých lokalit po celé Sýrii: od poloviny do závěru 4. tisíciletí.
- Prvky urucké civilizace se projevují lokálně odlišně
- Rozrod osídlení:
 - zakládání nových míst: Habuba Kabira (střední Eufrat)
 - Tell Brak (SV Sýrie): původní populace: nový chrám, tzv. chrám očí
- Urucké kulturní prvky: půdorysy a výzdoba budov, keramika (misky se zkoseným okrajem), buly se žetony a číselné tabulky

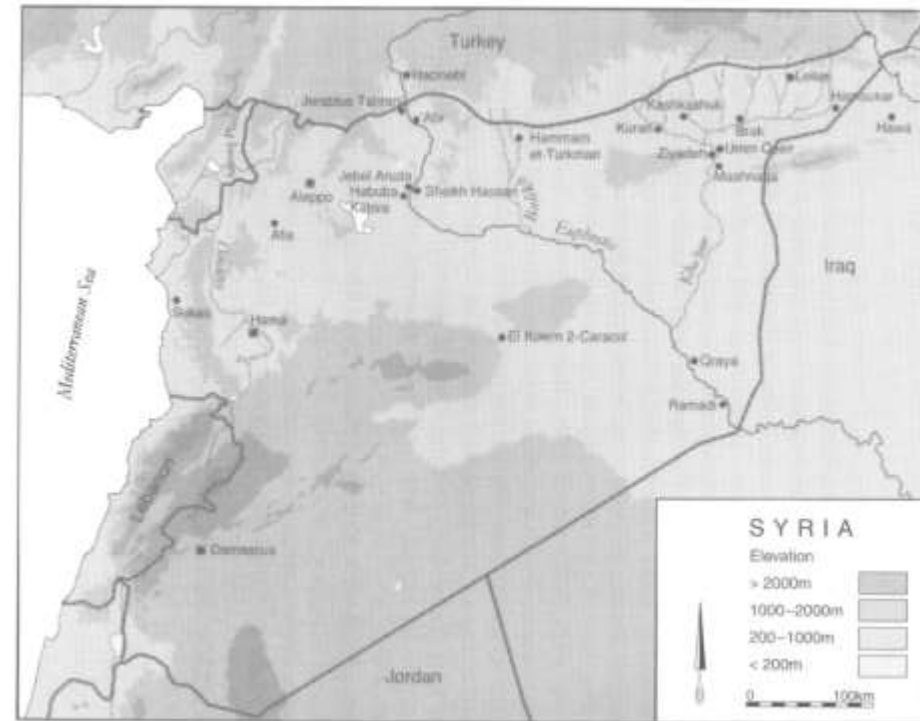
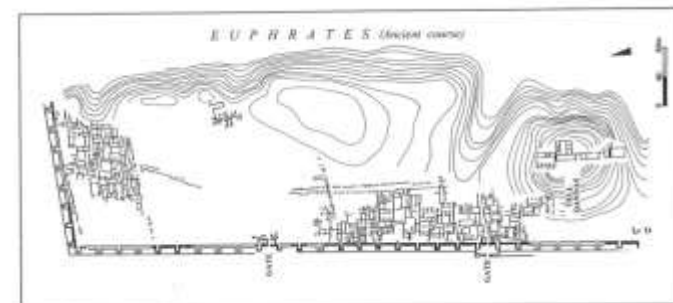
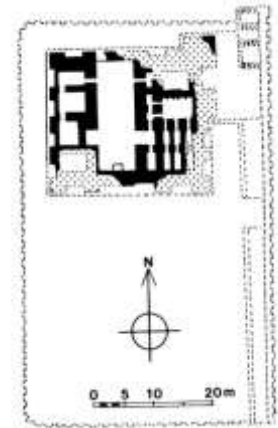
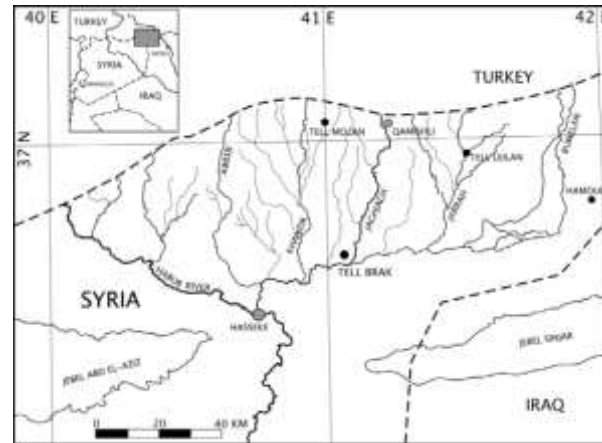

Fig. 6.1 Syria in the fourth millennium BC.

TELL BRAK

- Nagar, Nawar, tell v povodí horního Chábúru: jeden z největších tellů v S Mezopotámii
- Křižovatka obchodních tras
- Osídlení: od neolitu po středoasyrské období
- Eye temple: prozkoumán Maxem Mallowanem, 1930s (počáteční fáze: první polovina 4. tisíciletí)
- Tell Madžnúna a Tell Brak: masový hrob minimálně 175 jedinců a 375 zvířat: pozdně chalkolitické období: spíše doklad lokálního konfliktu

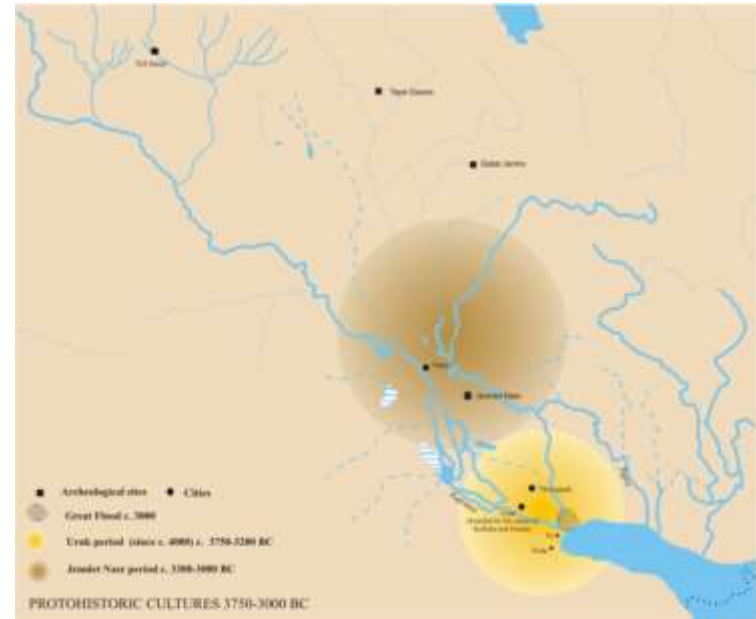
ZÁNİK URUCKÉHO KOMPLEXU

- V celém rozsahu komplexu: úplné přerušení kontaktů
- Osídlení:
 - ▣ Některá sídliště opuštěna: Habuba Kebira
 - ▣ Jinde: návrat k lokálním tradicím
- Súsiana: protoelamský stát
- Uruk? Chrámové stavby v Eanně pobořeny a postaveny nové. Tabulky: podobnost s kulturou Džemdet Nasr
 - Uruk: ponechává si svůj význam X objevují se nová centra
- Následuje: kultura Džemdet Nasr a raně dynastické období = **RANÁ DOBA BRONZOVÁ**

KULTURA DŽEMDET NASR

- 3100-2900 BC. J Mezopotámie
 - ▣ Současná s ranou kulturou vrstvy Ninive V v Horní Mezopotámii
- Eponymní lokalita: Džemdet Nasr
 - ▣ 26 km SV od Kiše
 - ▣ Výzkum: Stephen Langdon, Roger Matthews
- Lokality: Šuruppak, Nippur, Ur, Uruk atd.
- Charakteristiky: rodící se byrokracie, vzrůstající sociální nerovnost
- Materiální kultura: bohatě zdobená monochromní i polychromní keramika (geometrické a figurativní vzory) X jen malá část keramické produkce: společensky zařazující prostředí elit
- Formativní doba klínového písma

RANĚ DYNASTICKÉ OBDOBÍ V EGYPTĚ

VZNIK KOMPLEXNÍ SPOLEČNOSTI
V EGYPTĚ

VZNIK SJEDNOCENÉHO EGYPTA

- Kořeny v období Nakády II – nejprve kulturní sjednocení, následuje vznik menších „proto-států“ a postupné politické prosazování se panovníků pocházejících z Ceneje ((na místě dnešního Abydu)
- Historický koncept – ukotvený v mladších egyptských písemných pramenech – tzv. PANOVNÍCI DYNASTIE 0 – stejné místo původu, pohřebiště; neznáme jména, data ani další podrobnosti
- nejasné čtení
 - ▣ Irej-Hor
 - ▣ Serek
 - ▣ Ka
 - ▣ Narmer
- pohřebiště: Umm el-Káb

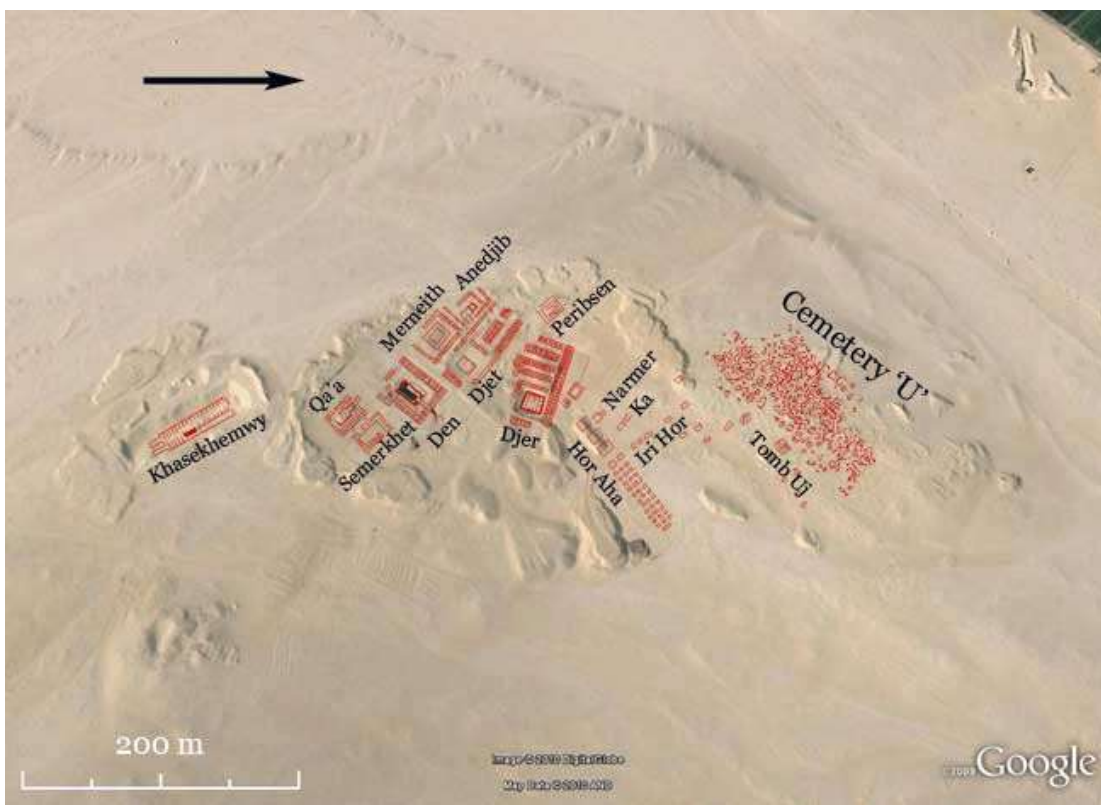
NARMER

- poslední panovník 0. dynastie
- aktivní ekonomická přítomnost Egyptů v jižní Syropalestině
- hrobka: Umm el-Káb,
- nejvýznamnější památka: Narmerova paleta z tzv. základového depozitu v Hierakonpoli – mnoho významů – pravděpodobně symbolický význam

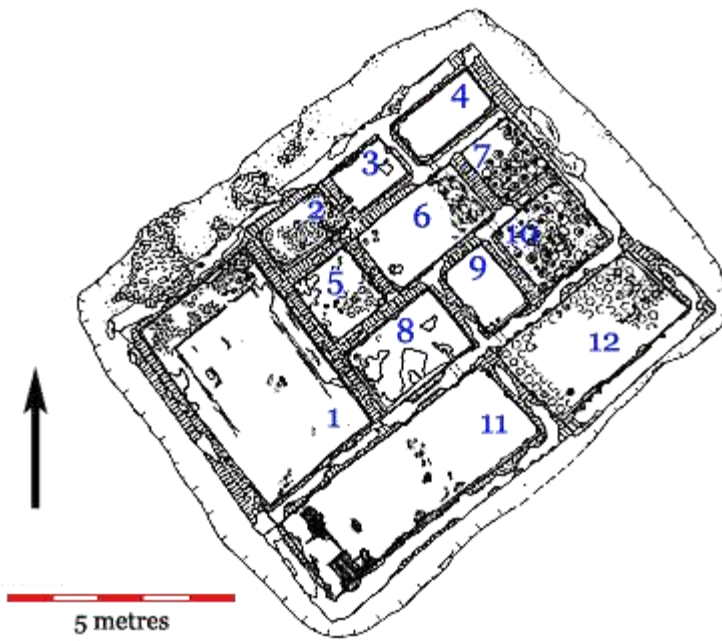

UMM EL-KÁB - ABYDOS

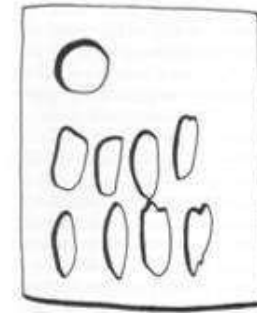
pohřebiště U

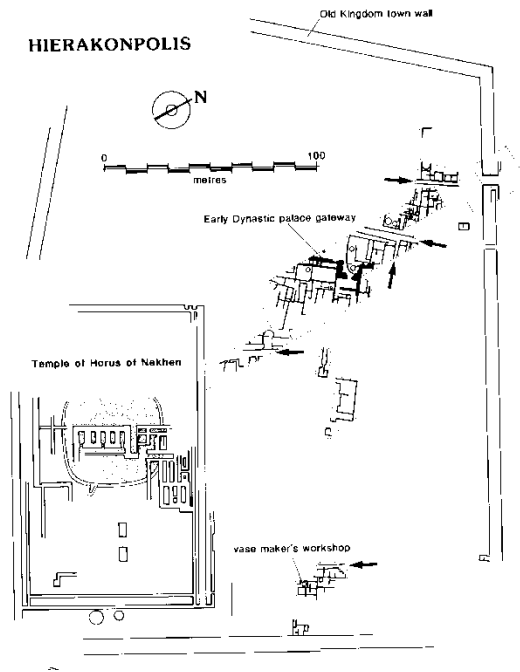
Hrobka U-j

— Introduction —

HIERAKONPOLIS

- Kóm el-Ahmar
- 1897-8 – J.E. Quibell, F. Green, S. Clarc
- Jeden z nejstarších nalezených chrámů – snad již tehdy Hor
- kultovní centrum boha Hora - hlavní náboženské centrum EDP
- nález tzv. **základového depozitu** (main deposit)

RANĚ DYNASTICKÉ OBDOBÍ

- vláda 1.–2. dynastie
- absolutní chronologie:
c. 3000 – 2686 BC
- položení základů
staroegyptské
civilizace: povaha
panovnické moci, státní
administrativa,
náboženství apod.
- Založení hlavních
lokalit:
 - ▣ hlavního města a
náboženského centra
(Memfida)
 - ▣ královských pohřebišť
(Sakkára, Abydos)
- ustálení sítě hlavních
provinciálních center

MENI

- Identifikace?
 - **Hor-Aha X Narmer**
- podle Manéthóna – legendární sjednotitel Egypta
- jméno: „pastýř“
- legendární zakladatel:
 - nového hlavního města – odklonil tok Nilu
 - nového pohřebiště v severní Sakkáře

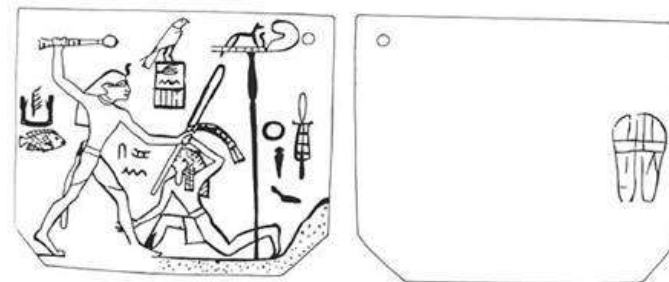
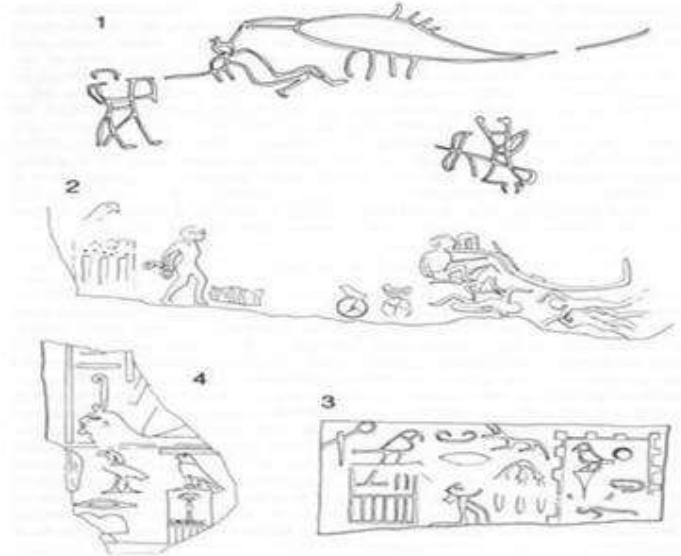
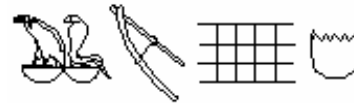
I. DYNASTIE

- Hor Aha – legendární Meni
- Džer
- Džet
- královna Merneit
- Den
- Adžib
- Semerchet
- Qaa

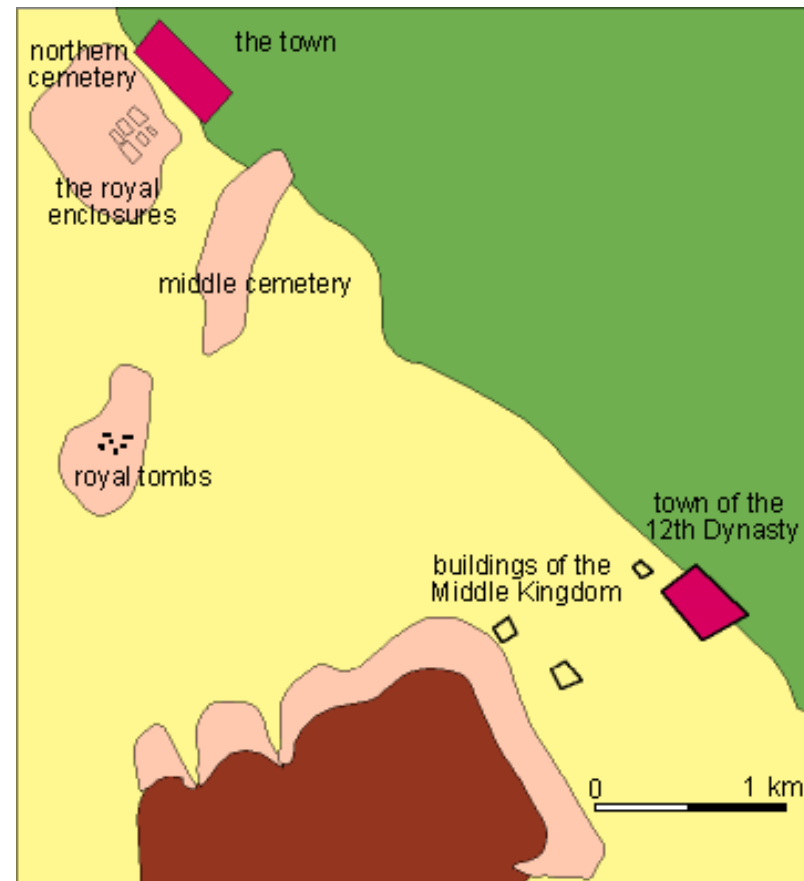
DĚJINY 1. DYNASTIE

- projevem své kultury ztělesňoval nový řád garantovaný panovníkem
- panovník = hlava státního náboženství
- konsolidace královské moci – Horovo jméno – zavedení nových titulů: nebtj (Obě paní), nesut bitej (král HE a DE)
- vnitřní kolonizace – oblast Delti – královské majetky
- upevňování pozice v zahraničí – vojenské výpravy do Núbie, proti Asijcům (Sinaj)
 - Núbie – nerostné bohatství – Wádí Halfa – skalní reliéf u Gabal Šéch Sulejmanu (Džer)
 - Syropalestina – obchod s lukrativním zbožím (En Besor) – síť egyptských vojensko-obchodních stanic
- postavení ženy ve společnosti – královna **Merneit** - regentka
- rozvoj státní administrativy – hrobky úředníků – provázanost s rozvojem písma
- vývoj královské zádušní architektury – použití červené a černé žuly v hrobkách

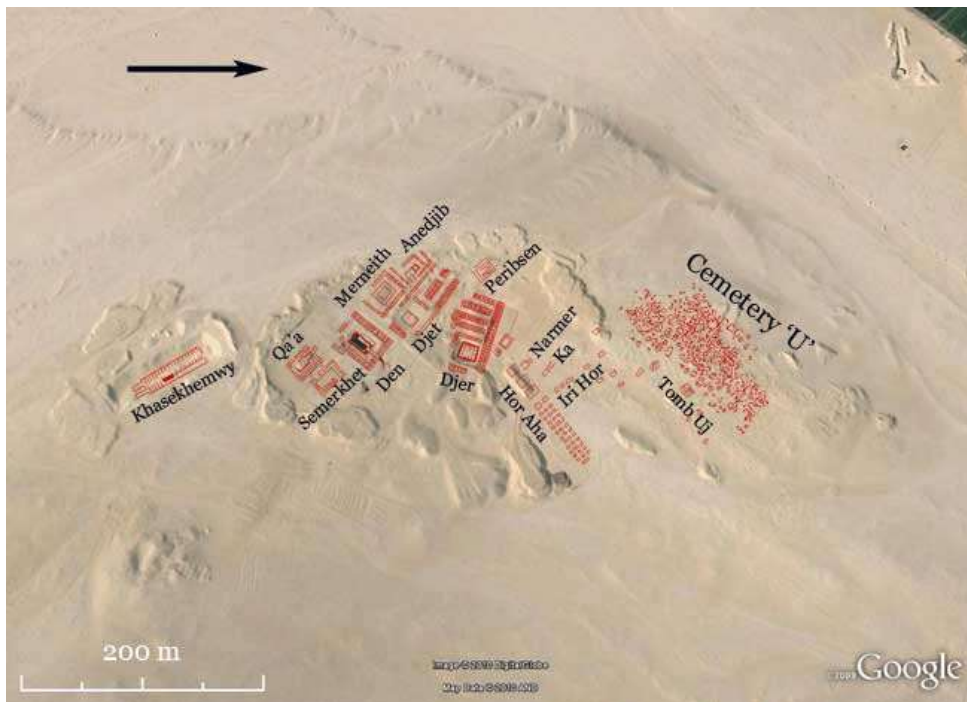

KRÁLOVSKÁ LOKALITA – ABYDOS

- centrální význam tohoto regionu a místa pro proces sjednocování Egypta a pro raně dynastické období
- strategická poloha: úrodné zázemí + poloha na obchodních stezkách - oázy
- několik poloh:
 - Královské pohřebiště: Umm el-Káb, pohřebiště B
 - Tzv. velké zádušní ohrady, severní pohřebiště
 - sídliště – Cenej – nebylo dosud lokalizováno
- dlouhodobě osídlená a využívaná oblast - palimpsest

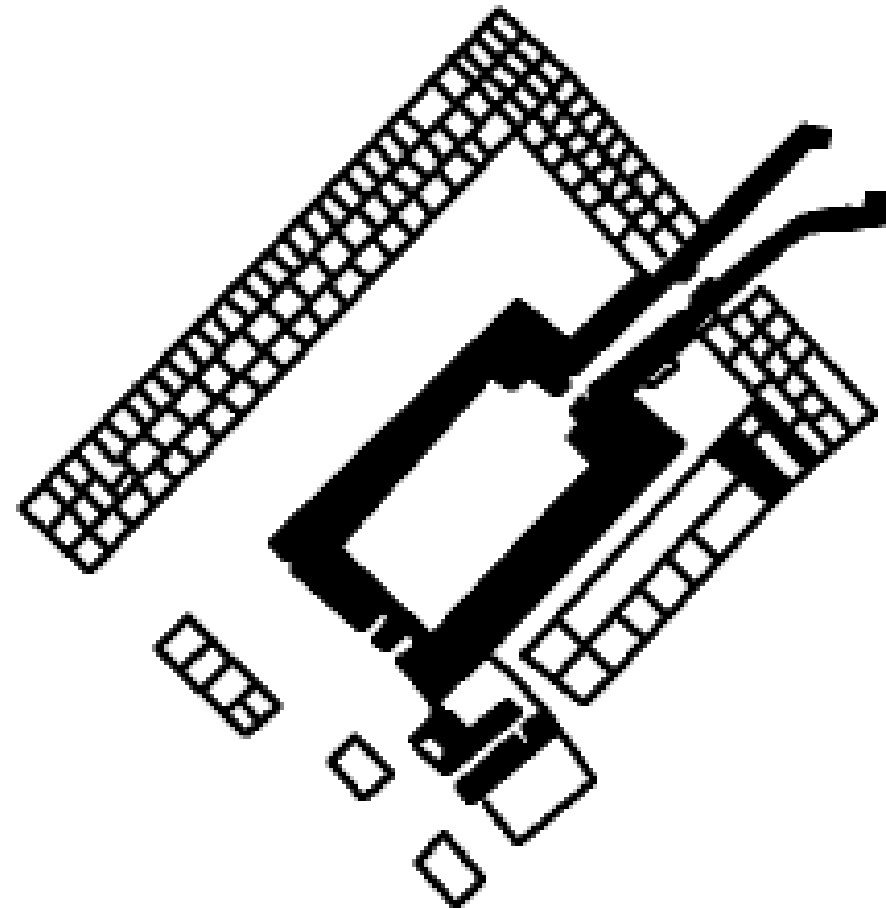
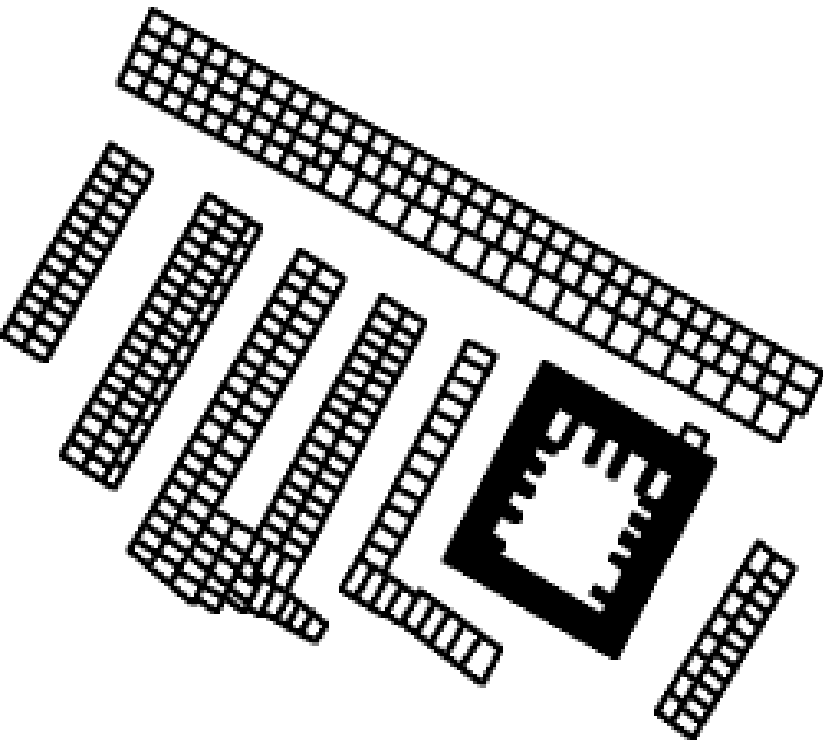
KRÁLOVSKÉ POHŘEBIŠTĚ – ABYDOS, UMM EL-KÁB, POHŘEBIŠTĚ B

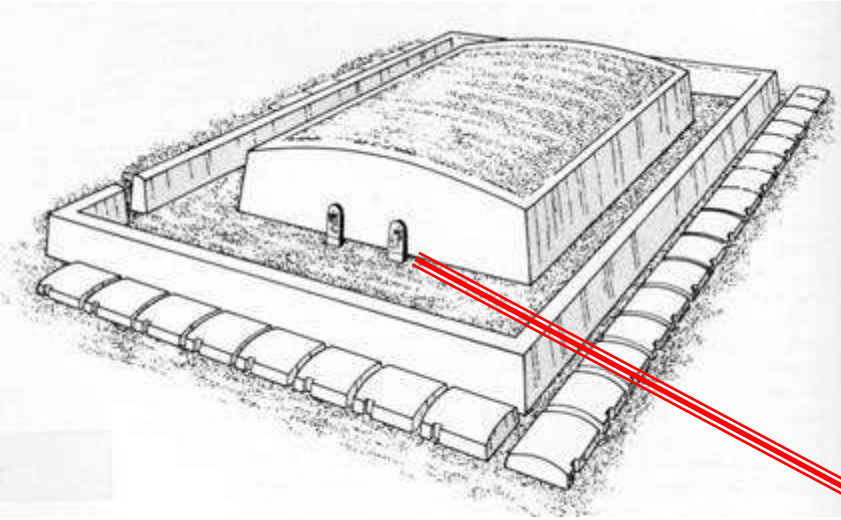
STAVEBNÍ VÝVOJ

Hrobka panovníka Dena

Hrobka panovníka Džera

PODOBA KRÁLOVSKÝCH HROBEK

VÝBAVA KRÁLOVSKÝCH HROBEK

- Královské hrobky
 - sochy
 - šperky
 - nádoby (keramika, kamenné, měď)
- Vedlejší pohřby
 - zvířata – lvi, sloni, psi = SYMBOLICKÝ VÝZNAM
 - Služebníci – malé stély = RITUAL SÁTÍ

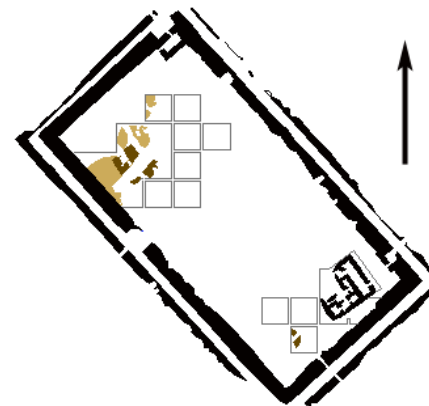
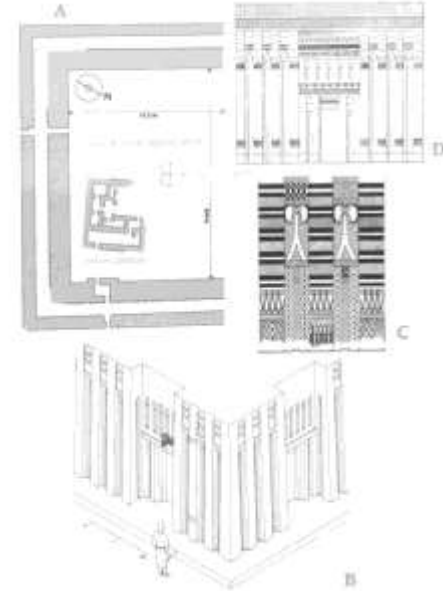

ABYDOS – TZV. POHŘEBNÍ OHRADY

- celkem: minimálně 10 staveb
 - Ne všichni panovníci 1. a 2. dynastie X někteří mají 3 stavby (Hor-Aha)
- Různé materiály: dřevěné palisády, zdi ze sušených cihel
- další součásti:
 - pohřby lodí (modely ze sušených cihel)
 - Kultovní stavby
 - Vedlejší pohřby
- Šunét el-Zebíb – největší dochovaná „pohřební ohrada“ – Chasechemuej

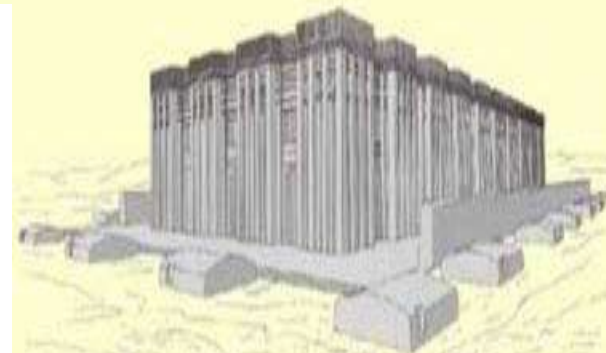
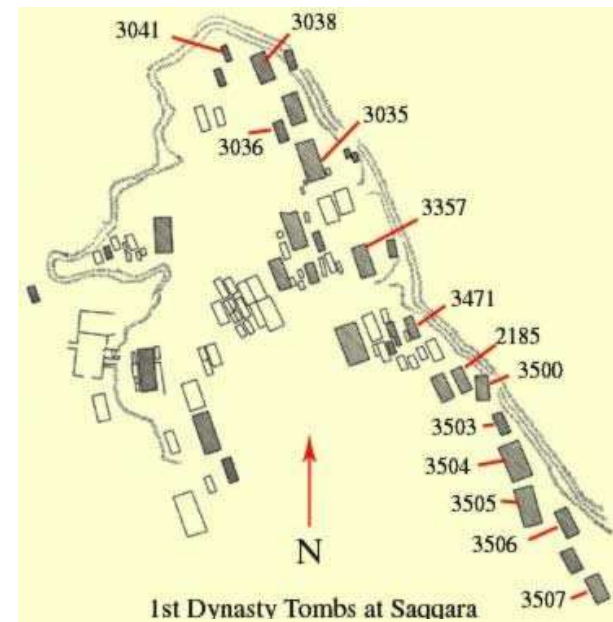
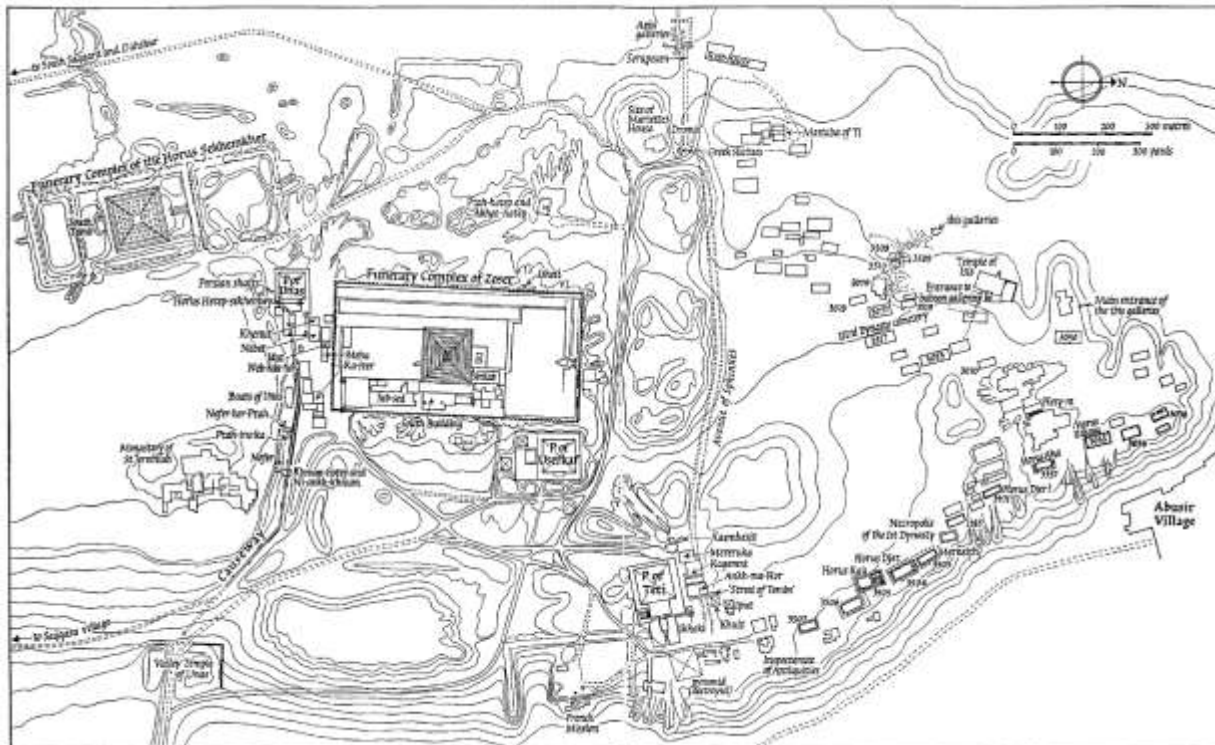
POHŘEBNÍ OHRADY – místa zádušního kultu?

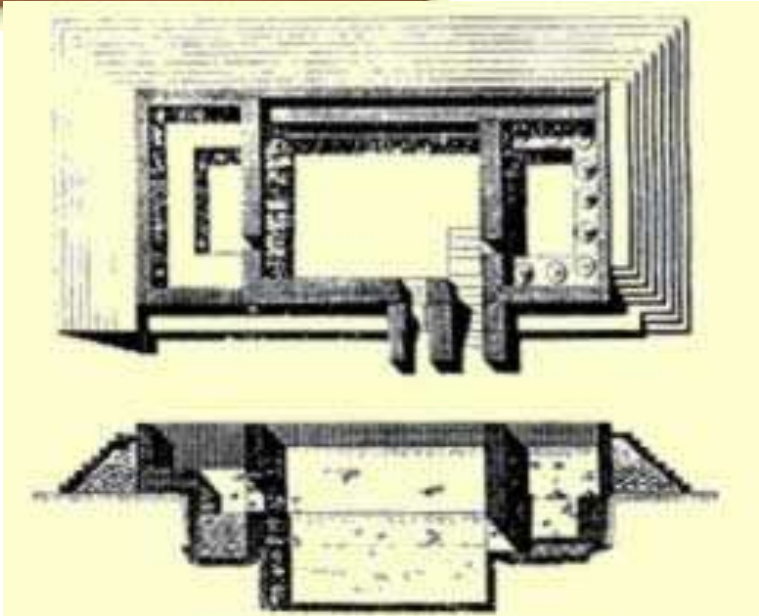
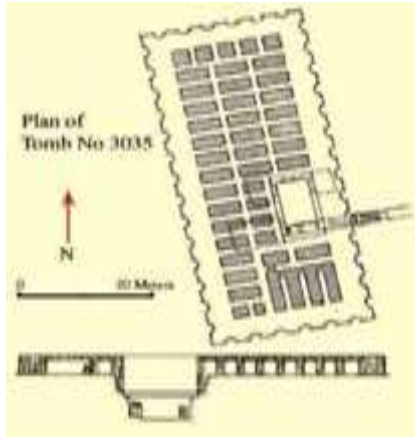
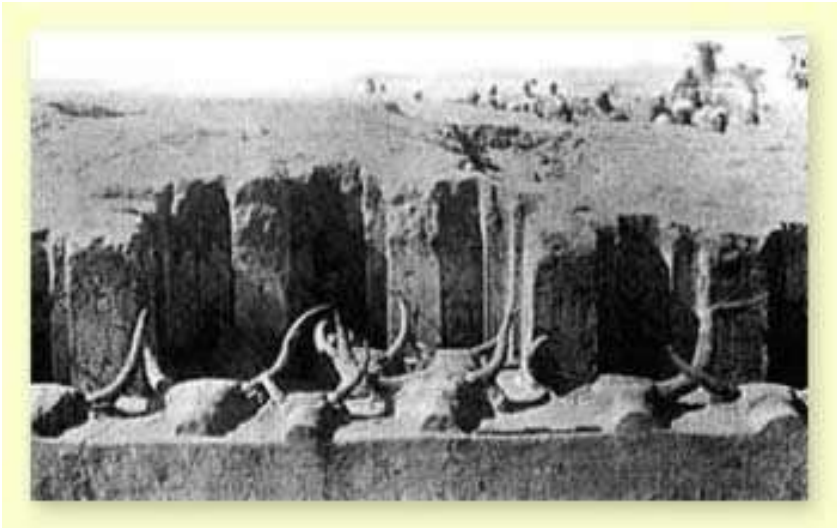

■ Preserved floor
■ Basin features

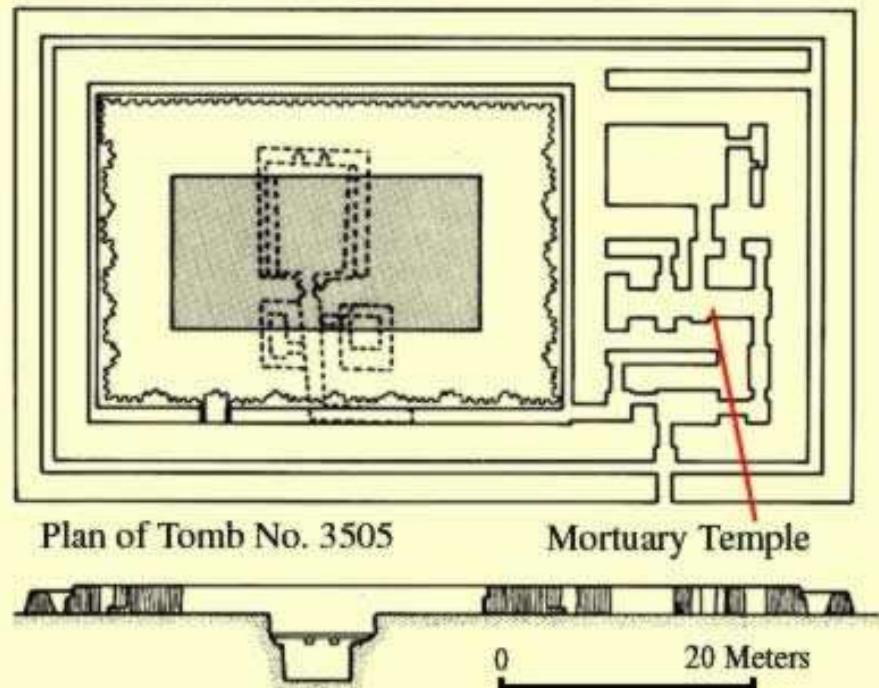
25 m.

POHŘEBIŠTĚ V SEVERNÍ SAKKÁŘE

Tomb No. 3038 Phase I

Plan of Tomb No. 3505

Mortuary Temple

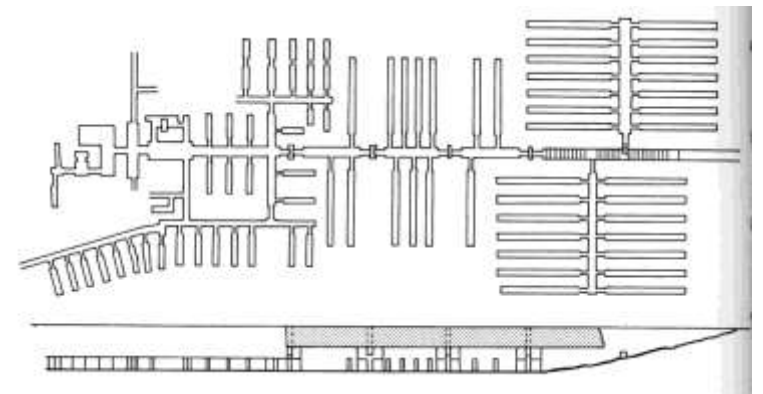
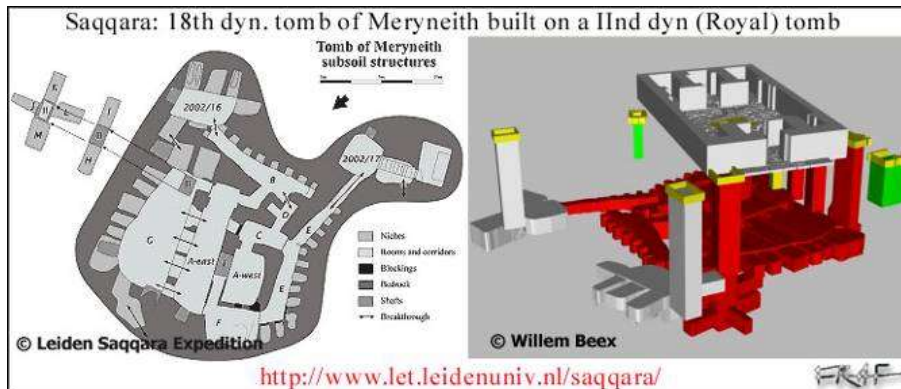
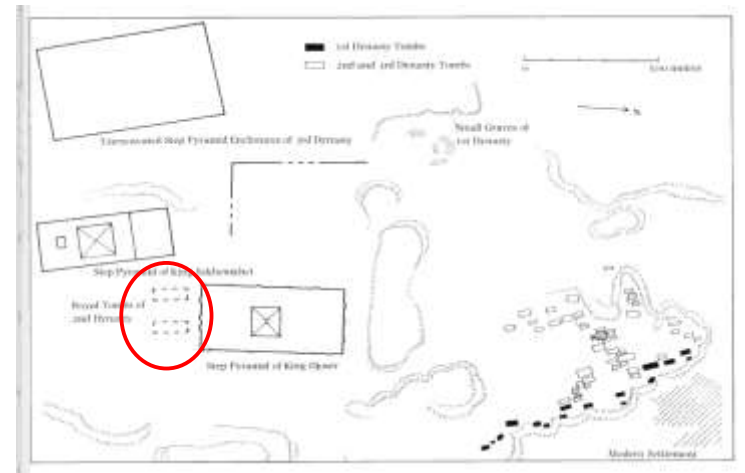
II. DYNASTIE

- velmi málo známé období egyptských dějin – délka 120–150 let
- chronologie:
 - počátek – Sakkára
 - Hetepsechemuej
 - Raneb
 - Ninecer
 - střední fáze – Sakkára?
 - Vadžnes apod.
 - Závěr – Abydos
 - Peribsen – Sechemib
 - Chasechem/ Chasechemuej
- mnoho shodných rysů

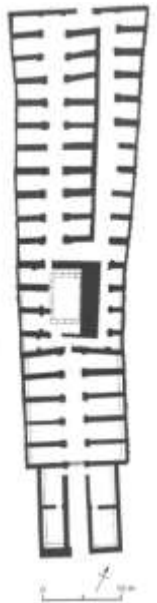
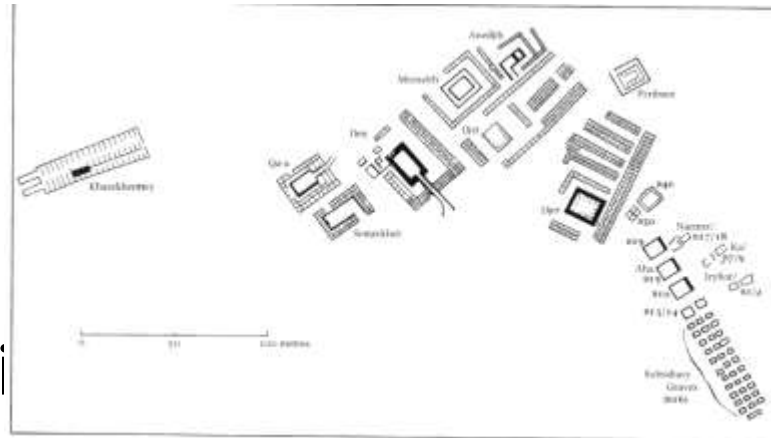
POHŘEBIŠTĚ V SAKKÁŘE

- Panovníci:
 - Hetepsechemuej
 - Raneb
 - Ninecer
- pod pohřebišťem z Nové říše –
druhotné využití podzemních prostor

NÁVRAT DO UMM EL-KÁBU

- panovníci:
 - Peribsen
 - Chasechemuej
- návrat do Abydu – snad pro sounáležitosti s panovníky 1. dynastie – archaický tvar hrobek **X novinky v architektuře – zapojení kamene**

Chasechemuej

- jeden z nejdůležitějších panovníků EDP – opětovně sjednotil Egypt – změna jména z Chasechem => Chasechemuej
- hrobka v Abydu: velké použití kamene
- Šunét ez-Zebíb: zádušní ohrada v Abydu – největší stavba EDP
- stavby po celém Egyptu: Abydos, Sakkára, Hierakonpolis, etc.
- Oslava svátku sed – sochy v Hierakonpoli

ODKAZ RANĚ DYNASTICKÉHO OBDOBÍ, cca 3150-2700 př. n. l. :

- „vynález“ písma a jeho rozšíření
- nastartování hospodářského a ekonomického systému
- vznik organizace státní správy pod kontrolou jediného muže – panovníka
 - ▣ Založení nového hlavního města: Memfidy
 - ▣ Založení tzv. dynastických pohřebišť: Sakkára, Abydos
- vznik systému státní ideologie
- položení základů kamenné architektury, umění a s nimi spojených náboženských představ – posmrtné představy, sakrální architektura (pohřební i chrámová)

